

protivnicima. Bilandžić to argumentira činjenicom da se nisu pojavile "nikakve alternativne građanske antikomunističke snage" koje bi osporile komunistima pravo na vlast. Upravo na tom primjeru dolazi do izražaja utjecaj poratnog terora prema stvarnim i mogućim neprijateljima koji je razorio civilno društvo pa je njegov oporavak zahtijevao znatno više vremena i slobode kao što je pokazalo i iskustvo posljednjeg desetljeća.

Autorovo aktivno sudjelovanje u komunističkom režimu daje prednosti i mane ovom djelu. Prednosti u već spomenutom uočavanju nijansi u partijskoj retorici dok se nedostaci osjećaju u upotrebi pojmova preuzetih iz historiografije socijalističkog razdoblja. Bilandžić još uvijek naziva partizanski rat "narodno-oslobodilačkom borbom" koja je u svojoj biti bila "socijalistička revolucija" (str.189), a za neposredno poratno razdoblje rabi pojam "revolucionarna diktatura" (str.204). Jasno je da su ovo u potpunosti ideologizirani pojmovi koje je režimska historiografija koristila i da pred povjesnicarima stoji zadatak sređivanja terminologije. Autor također iskazuje svoju naklonost ideji samoupravljanja i žal zbog propasti te koncepcije. Stoga uzrokuje za propast samoupravljanja ne nalazi u samoj koncepciji već izvan nje. Dok na početku knjige tvrdi da je "ideju samoupravljanja" "blokiralala državno-partijska moc" (str.14), na kraju knjige utvrđuje da je "koncepciju samoupravljanja razbila sveopća civilizacijska zaostalost seljačkih balkanskih naroda" (str.693).

U knjizi *Hrvatska moderna povijest* autor se uvelike oslanja na svoja ranija djela premda to izriječno ne spominje. Pojedini odlomci doslovno su preneseni iz ranijih autorovih knjiga. Najčešće su to odlomci u kojima se nabrajaju razni statistički podaci, ali ponekad su to i tumačenja pojedinih sjednica ili odluka. Iako su primjeri znatno brojniji ovdje ćemo navesti tek dva. Tako je zaključak o Devetom kongresu SKJ donesen u knjizi *Društveni razvoj socijalističke Jugoslavije*, objavljenoj 1976. godine (str.294) ponovio i u najnovijoj knjizi (str.537). Opis Đilasova slučaja prenesen je iz *Historije Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, objavljena 1985. godine. (str.197) u najnovije djelo (str.355). Znanstveni etika nalagala bi barem napomenu u uvodu najnovije knjige o tome da su dijelovi preuzeti iz ranijih knjiga. Na jednom nještju autoru je promaklo ispraviti preneseni dio pa na str.689 piše da je od Titove smrti "prošlo skoro pet godina". Upravo ovaj primjer pokazuje Bilandžića kao povjesnicara sklonog prilagodavati zaključke trenutku u kojem objavljuje određeno djelo. Jer dok u knjizi objavljenoj 1985. godine piše da su mnogi mislili "da će smjena rukovodstva nakon Titove smrti izazvati političku krizu Jugoslavije" pa čak ugroziti "i sam njezin opstanak", u najnovijem djelu razdoblje nakon Titove smrti obraduje pod naslovom *Proces raspadanja Jugoslavije nakon Titove smrti (1980-1987)*.

Usprkos nedostacima *Hrvatska moderna povijest* Dušana Bilandžića značajno je djelo za povijest komunističke Jugoslavije. Za razliku od danas popularnih tumačenja o četrdeset-petogodišnjem "mraku" Bilandžić pokazuje da se radi o složenom razdoblju naše povijesti čije je proučavanje Bilandžićevim cjelokupnim djelom tek započeto.

Danja Šilović Karić

Dušan BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, Golden marketing, Zagreb 1999.¹

Autor knjige, koju danas predstavljamo - *Hrvatska moderna povijest* - akademik Dušan Bilandžić dobro je poznat našoj znanstvenoj i široj javnosti da ga gotovo i ne treba posebno predstavljati. Ipak, kad u ovoj prigodi govorimo o njegovom najnovijem djelu, upozorit ćemo na njegovo vlastito predstavljanje u uvodu knjige (naslovljenom "Riječ čita-

¹ Govor na promociji knjige 10.VI.1999.

telju"). Pri tome valja naglasiti da je autor progovorio o sebi vrlo iskreno, ne samo o svom školovanju i izrastanju u sustavnog istraživača najnovije hrvatske povijesti, već i o svom idejnom formiranju i otklonu od jedne politike u kojoj je i sam djelovao i koja mu se na temelju vlastitih analiza otkrivala kao iracionalna politička praksa. On ne bježi od toga da iznese ne samo svoj životni put, već i svoju idejnu orijentaciju i udaljavanje od politike koja se u ime te ideologije provodila.

Riječ je, zapravo, o tome da su politički životi i vlastito političko iskustvo Bilandžića vodili spoznajama koje su ga upozoravale na složene komponente i sve veću konfliktnost komunističkog sustava. Pojavile su se tada u njemu sumnje u temeljnu ideologiju i političku praksu sustava u čijoj je izgradnji i sam sudjelovao. Tako se u već tada objavljenim radovima iskazao kao njegov smioni kritičar. Nalazeći se u neposrednoj blizini najviše političke vlasti Bilandžić je upoznavao njezino pravo funkcioniranje i one od javnosti skrivene konfrontacije i sučeljavanja vodećih ljudi. Njegove obrade političke i gospodarske stvarnosti socijalističke Jugoslavije bile su za to vrijeme doista hrabar i riskantan pothvat, za koji tvrdi da ga je doveo "na rub disidentstva". Jedan visoki partijski lider - bilježi Bilandžić - rekao mu je da je on (Bilandžić) "naš interni partijski disident".

Danas, u novim povijesnim okolnostima, nakon sloma komunizma u Europi i Jugoslaviji, nakon sloma Jugoslavije i uspostave hrvatske suverenosti, Bilandžić progovara još otvorenije, bez ikakve sputanosti, s namjerom da dade svoj prilog utvrđivanju i spoznaji stvarnog tijeka najnovije hrvatske povijesti. On je to i učinio, napominjući da njegova najnovija knjiga - *Hrvatska moderna povijest* - nije dovršeno djelo, što znači da daljnja istraživanja, temeljena na autentičnoj dokumentaciji, trebaju dopuniti njezin tekst kako bi nam se "dogodila prava nacionalna povijest".

Knjiga *Hrvatska moderna povijest* opsežno je djelo koje se sastoji od 814 stranica teksta i 8 zemljoviđa. U njoj je autor obradio povijesni razvoj Hrvatske u dvije Jugoslavije - monarhističkoj i socijalističkoj, a u prvim poglavljima i povijesne odrednice ulaska Hrvatske u jugoslavensku državu. U završnim poglavljima prikazana je uspostava suverene Republike Hrvatske, a u Epilogu su objašnjenja događaja od 1991. do 1999. godine. S obzirom na to da se Hrvatska nalazila u sklopu višenacionalne države i da je neprestano težila pronalaženju svog ravnopravnog mjesta, razumljivo je da se u knjizi opširno raspravlja o općejugoslavenskim prilikama. Jer, hrvatska problematika u obje Jugoslavije zapravo je bila refleks, odnosno reakcija na politiku koja se kreirala u središtu države bez obzira na to je li riječ o kraljevskoj ili socijalističkoj Jugoslaviji.

Činjenica da u našoj historiografiji postoji obimna literatura za razdoblje do 1945. godine, a da je za razdoblje poslije te godine vrlo oskudna - posebno za hrvatske prilike, odrazila se i u Bilandžićevoj knjizi. Naime, u prvom dijelu knjige (a to je obrada hrvatske politike u posljednjim desetljećima Austro-ugarske i u kraljevskoj Jugoslaviji) autor svoj tekst oblikuje na temelju postojeće literature kojoj pristupa kritički. U dijelu teksta u kojem se obrađuje poslijeratno razdoblje (od 1945. nadalje), autor se pretežno oslanja na raspoloživu dokumentaciju, prije svega onu partijske provenijencije (rezolucije, deklaracije, govori partijskih čelnika), koju vrlo pažljivo i smireno analizira nastojeći otkriti njezin pravi smisao i poruke. Ponekad su mu izvori i dosad posve nepoznati dokumenti kao što su neki "povjerljivi akti". Autor se koristi i spoznajama iz svojih kontakata i razgovora s vodećim partijskim i državnim funkcionarima, kao i onim koja je stjecao vlastitim sudjelovanjem u političkom životu. Na raspolaganju je imao i dnevni tisak, kao i memoare nekih aktera. Na temelju svih tih vrela autor daje svoje viđenje problema u hrvatskoj politici i hrvatskom povijesnom razvoju koji teče u tjesnoj svezi s općejugoslavenskim prilikama obilježenim partijskim totalitarizmom.

Poglavlja u kojima je u knjizi obrađena ekonomska problematika obiluju mnogobrojnim pokazateljima koji upućuju na složenost općeg stanja. S posebnim senzibilitetom autor istražuje bit i obilježja socijalističkoga gospodarskog sustava, praksu samoupravljanja i uzroke ekonomskih kriza u tom sustavu koji su navodili partijsko-državni vrh da inicira

čak četiri privredne reforme. U političkoj sferi autor reljefno ocrtava političke podjele i sukobe u obje Jugoslavije, a posebno mehanizam jednopartijske vlasti u socijalističkoj Jugoslaviji koji je nametnut i Hrvatskoj. Autor vrlo uvjerljivo razrađuje djelovanje i ulogu partijskih čelnika, posebno ulogu Josipa Broza Tita, zatim Edvarda Kardelja, glavnog kreatora ideoloških smjernica i ustavnih promjena u socijalističkoj Jugoslaviji. Uz njih je posebno mjesto u hrvatskoj politici u tom razdoblju imao Vladimir Bakarić, kojemu autor također posvećuje dijelove svoga teksta. Dakako, autor obrađuje i djelovanje ostalih sudionika hrvatske političke scene u razdoblju komunističke vladavine i analizira ključne momente u sučeljavanju reformističkih i unitarističko-centralističkih snaga. Sve su te obrade popraćene mnogobrojnim citatima iz javnih nastupa političkih aktera, kao i podacima koje je autor pribavio u izravnim kontaktima s pojedinim političarima.

Posebnu pozornost u knjizi privlače do sad nepoznati zapisnici s tajnih sjednica koje je Tito održavao s partijskim čelnicima, a na kojima su se raspravljali gorući problemi državne zajednice. Iz tih dokumenata autor citira istupanje Tita i pojedinih sudionika pa tako prvi put saznajemo o stvarnoj dubini državne krize, o rasporedu javnosti tada nepoznatih suprotstavljenih snaga i o njihovu sučeljavanju. Čitajući te dijelove knjige saznajemo da su se iza prividne monolitnosti jednopartijske vladavine razvijale ozbiljne diferencijacije koje su pratile rastuću krizu sustava i države. Bilandžić nam predočava različite niti "političkih igara" i utvrđuje vidljive i skrivene ciljeve djelovanja pojedinih aktera.

Autor je jasno ocrtao i međunarodno okruženje pa je s velikom pouzdanošću utvrdio vanjske utjecaje na jugoslavenske i hrvatske prilike u obje Jugoslavije. U tim dijelovima teksta često traži odgovore u sferi geopolitičkih i geostrateških odrednica. Ocrtavajući ulogu velikih sila u rješavanju balkanske situacije autor upozorava na raspored snaga koji je ponekad paradoksalan, ali ipak dokučiv.

Za utvrđivanje složenih procesa jugoslavenske i hrvatske politike autor iznosi nužnu faktografsku dokumentaciju. Pri tome daje svoja obrazloženja koja često imaju obilježje politološko-socioloških studija. U njima su zastupljene sve komponente razvoja: gospodarstvo, politika, povijesno naslijeđe, vanjski čimbenici, demografija, ideologija, kultura itd. U tim je obradama često riječ o posve novim prosudbama koje dosad nigdje nisu izrečene. Autorove analize potvrđuju da politička zbivanja nužno treba smještati u kontekst dugoročnih povijesnih procesa uzimajući u obzir sve komponente razvoja. To je svakako jedna od bitnih vrijednosti ove knjige. Postavljajući neke hipoteze autor ostavlja prostor za razmišljanje ili pak nudi nekoliko odgovora pa na taj način inicira rasprave o pitanjima na koja se još ne može dati pouzdan odgovor. Za napredak historiografije to ima posebno značenje jer upućuje na traganje za novom arhivskom gradom koja može dati nove spoznaje i nove zaključke.

Zbog svojih neospornih kvaliteta knjiga Dušana Bilandžića *Moderna hrvatska povijest* zauzet će značajno mjesto u hrvatskoj historiografiji. Donošenjem novih do sad nepoznatih podataka i objašnjenja (što se posebno odnosi na socijalističko razdoblje) i utvrđivanja bitnih odrednica razvoja koje su utjecale na noviju hrvatsku povijest, ona će biti štivo za kojim će s velikim interesom posegnuti ne samo stručnjaci, već i širi krug čitatelja.

Hrvoje Matković